

Journal of Research and Analysis

(A Multidisciplinary and Multilingual Peer-reviewed Journal)

Published by:

Technology Twenty Fifty Pvt. Ltd

Website: <https://technology2050.com.np/>

ISSN: 3059-9571

कथातत्त्वका आधारमा मान्यो च्याङ्बा मान्यो कथाको विश्लेषण

उपप्रा. चिन्तामणि भट्टराई^१

नेपाली विभाग, वाल्मीकि विद्यापीठ

ठेगाना : त्रियुगा न.पा.-८, उदयपुर

ईमेल : Bhattaraicm2031@gmail.com

लेखसार

प्रस्तुत विश्लेषणात्मक लेखमा कथाकार मनु ब्राजाकीको मान्यो च्याङ्बा मान्यो कथा कथातत्त्वका आधारमा विश्लेषण प्रस्तुत गरिएको छ। कथाकार ब्राजाकीको सामान्य परिचयका साथ उनको कथागत प्रवृत्तिको चर्चा गर्दै कथानक, चरित्रचित्रण, दृष्टिविन्दु, रुचिक्षेत्र, भाषाशैली, सारवस्तुजस्ता कथातत्त्वका आधारमा मान्यो च्याङ्बा मान्यो कथाको विश्लेषण गर्दै निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ। कथा र नाटकको अन्तःमिश्रण रहेको प्रस्तुत कथामा नाटकीय रूपमा पारिवारिक, आर्थिक समस्यादेखि विश्वस्तरसम्मको गम्भीर र यथार्थ पक्षको चित्रण गरिएको छ। अभिधा शब्दशक्तिको माध्यमबाट निम्नवित्तीय परिवारको खानेलाउने समस्या र यौनदुराचारको समस्या प्रस्तुत गरेको छ। व्यञ्जना शब्दशक्तिको माध्यमबाट विश्वमा तीन विश्वबिचको दूरीले विश्वयुद्ध हुनसक्ने खतरा, आतङ्क, आणविक होडबाजीको समस्याप्रति तीव्र व्यङ्ग्य गरिएको छ। यसप्रकार मानवीय संवेदनामा दिनप्रतिदिन हास आएको युगीन समस्या देखाउँदै मानव-प्रकृति एवं नयाँ-पुरानो सबै मान्यतामा सामञ्जस्य स्थापित हुनुपर्छ भन्ने निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ। प्रस्तुत लेखमा मूलतः कथातत्त्वका आधारमा मान्यो च्याङ्बा मान्यो कथा सबल र सफल रहेको निचोड प्रस्तुत गरिएको छ।

शब्दकुञ्जी – अन्तः मिश्रण, त्रासदी, निरीहता, बेथिति, सङ्क्रमण

१. चिन्तामणि भट्टराई नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय, वाल्मीकि विद्यापीठको नेपाली विषयको उपप्राध्यापक पदमा कार्यरत हुनुहुन्छ। उहाँको शैक्षिक रुचि नेपाली साहित्य र हिन्दु धर्मदर्शन विषयक्षेत्रमा केन्द्रित छ। विशेषतः उहाँ नेपाली साहित्य, समालोचना, हिन्दु धर्म, संस्कृति, इतिहासपुराणलगायतका विषयको अध्ययन अनुसन्धानमा संलग्न हुनुहुन्छ।

१. विषय परिचय

कथाकार मनु ब्राजाकीको खास नाम श्यामकुमार भण्डारी हो । कतै उनको नाम चेतमानसिंह भण्डारी हो भनेर उल्लेख गरेको पनि पाइन्छ (पौड्याल, २०५९ : १७७) । साहित्यका एवं विशेष कथाका क्षेत्रमा यिनले मनु ब्राजाकीको नामबाट आफूलाई चिनाएका छन् । वि.सं. २०१९ मा भर्थाड कथा लिएर नेपाली कथा क्षेत्रमा देखापरेका कथाकार मनु ब्राजाकी वि.सं. १९९९ सालमा महोत्तरी

जिल्लाको औरही भन्ने स्थानमा जन्मिएका हुन् । एस. एल्. सी. सम्मको मात्र अध्ययन गरेका ब्राजाकीले स्वाध्यायनकै प्रबलताबाट नेपाली साहित्यका गद्य र पद्य दुबै विधामा कलम चलाएका छन् । गद्य विधाको आधुनिक कथाक्षेत्रका कथाकारका रूपमा उनको ख्याति रहेको छ । नेपाली साहित्यका कथा, गजल, गीत, निबन्ध, समालोचना जस्ता अनेक विधामा कलम चलाएका ब्राजाकी कथा विधामा नै सुपरिचित र प्रसिद्ध रहेका देखिन्छन् । उनका प्रकाशित कथासङ्ग्रहहरूमा अवमूल्यन (२०३८), आकाशको फल (२०४२), तिम्री स्वास्नी र म (२०४६), भविष्य यात्रा (२०५२) उल्लेखनीय रहेका छन् । उनका कथामा सामाजिक यथार्थवादी, मनोवैज्ञानिक यथार्थवादी एवं आलोचनात्मक यथार्थवादी प्रवृत्ति पाइन्छ । नेपाली समाजमा देखे भोगेका घटना, विसङ्गति, विकृति र असहज परिस्थितिलाई विषयवस्तु बनाएर कार्यकारण शृङ्खलामा कथा तयार गरी स्वाभाविक, सहज र विश्वसनीय रूपमा प्रस्तुत गर्ने प्रवृत्ति उनमा भेटिन्छ । नेपाली समाजका निम्नवर्गीय पात्रको निरीहता, विवशता र अपमानजनक जीवन बिताउनुपर्ने बाध्यतालाई उनले यथार्थ रूपमा प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । समाजसापेक्ष र मानवीय चरित्रको प्रयोग गर्ने ब्राजाकीले नवीन विषयवस्तु, प्रस्तुतिमा मौलिकता र सहज शैलीमा व्यञ्जनात्मक अभिव्यक्ति दिएका छन् । कथाकार ब्राजाकीका कथामा रतिरागात्मक पक्षको पनि जीवन्त चित्रण पाइन्छ । यिनका मनोवैज्ञानिक यथार्थवादी कथामा यौनमनोविज्ञान र दमित कामवासनाबाट उत्पन्न विकृतिहरूको वर्णन हुन्छ । पर्दा, यस्ता मानिस, अमलेख धर्मप्राण, आकाशको फल आदि यस प्रवृत्तिका कथा हुन् । पर्दामा श्रीमान् बाट यौनतृप्ति नहुँदा श्रीमतीले परपुरुषसित यौनसन्तुष्टि लिएकी छ । यस्ता मानिसमा अभिभावकको आँखा छलेर एकान्त घारीमा पुरुषसित छोरीले सहवास गरेकी छ । तिम्री स्वास्नी र ममा अतृप्त कामवासनाको पूर्तिका निम्ति म र तिम्री स्वास्नी दुवैको परस्त्री र परपुरुषसँग सम्पर्क बढेको छ । अझ यिनका कतिपय कथामा परिवारका सबै सदस्य यौनाचारमा समेत प्रवृत्त भएको देखाइएको छ । आखिर सजीवको कर्तव्य के हो त र मान्यो च्याङ्बा मान्यो यस प्रवृत्तिका ज्वलन्त उदाहरण हुन् । यी कथामा बाबु, आमा र छोरो यौनाचारमा संलग्न छन् । शरीर बेचेर नै जीवन गुजार्न विवश महिलाको यौनाचारको चरम रूप वेश्याको सपना, सुँगुरहरू कथामा पाइन्छ (गौतम, २०५४, पृ. १९२) ।

आञ्चलिकता यिनका कथाको उल्लेखनीय प्राप्ति हो । यिनले तराई समाजको भौगोलिक तथा सांस्कृतिक चित्रलाई आफ्ना कथामा सजीव रूपमा उतारेका छन् । यिनका कथामा स्थानीय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सन्दर्भ सजीव रूपमा आएको हुन्छ । पात्रहरूको बोली, व्यवहार, लवाइ र परिवेशको सुन्दर वर्णन र परिमार्जित भाषाका कारणबाट पनि यिनका कथा रोचक बनेका छन् । यिनका कथामा संवाद र एकालाप दुवै विधिको प्रयोग पाइन्छ (गौतम, २०५४, पृ. १९३) । तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दु पात्रको प्रयोग र प्रकृतिबाट टिपिएका बिम्ब र प्रतीकको संयोजनले उनका कथाहरू कलात्मक र प्रभावकारी देखिन्छन् । यसरी समाज, राष्ट्र र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरसम्मका विकृतिलाई आलोचनात्मक ढङ्गले कथाकार मनु ब्राजाकीले प्रस्तुत गरेका छन् (सुवेदी, २०५१, पृ. ५१) । यस्ता प्रवृत्तिगत वैशिष्ट्य अँगाल्ने कथाकार ब्राजाकीको मान्यो च्याङ्बा मान्यो कथा उल्लेखनीय रहेको छ । सर्वप्रथम गरिमा पत्रिकामा प्रकाशित भएको यो कथा नेपाली कथा भाग २ मा

संकलित छ (शर्मा, २०५८, पृ. ५५) । यस कथामा आर्थिक विपन्नता, यौन दुराचार, पुस्तागत द्वन्द्व र विश्वको सन्त्रासपूर्ण परिस्थितिलाई सारवस्तु बनाइएको छ । कथामा भएका यस्ता महत्त्वपूर्ण पक्षहरूलाई विभिन्न उपशीर्षक राखी अध्ययन-विश्लेषण गर्ने प्रयास यहाँ गरिएको छ । यसप्रकारको सारलाई प्रस्तुत गर्ने मान्यो च्याङ्बा मान्यो कथा कथातत्त्वका दृष्टिले के कस्तो छ भन्ने तथ्यलाई केन्द्रविन्दु बनाएर यो अध्ययन

गरिएको छ ।

२. समस्या र उद्देश्य

कथाकार मनु ब्राजाकीको मान्यो च्याङ्बा मान्यो कथा कथातत्त्वका दृष्टिले के कस्तो रहेको छ र सारवस्तुलाई कसरी प्रस्तुत गरेको छ ? भन्ने मूल समस्यामा केन्द्रित रहेर कथातत्त्वका आधारमा प्रस्तुत कथाको अध्ययन-विश्लेषण गर्नु यस लेखको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ ।

३. अध्ययन विधि

मान्यो च्याङ्बा मान्यो कथाको अध्ययनका लागि मूलतः पुस्तकालय कार्यबाट सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । कथाकार मनु ब्राजाकीको मान्यो च्याङ्बा मान्यो कथा यस अध्ययन-विश्लेषणको प्राथमिक सामग्रीका रूपमा रहेको छ । विभिन्न विद्वान् र समीक्षकहरूले प्रस्तुत गरेका कथातत्त्व र मान्यो च्याङ्बा मान्यो कथाका बारेको समीक्षा एवं विचारहरू द्वितीयक सामग्रीका रूपमा रहेका छन् । गुणात्मक पद्धतिमा आधारित रहेर मूलतः वर्णनात्मक, व्याख्यात्मक र विश्लेषणात्मक विधिमा लेखलाई केन्द्रित बनाइएको छ । खासगरी यस अध्ययनमा कथानक, चरित्र, रूचिक्षेत्र, भाषाशैली, सारवस्तु आदि कथातत्त्वहरूका आधारमा प्रस्तुत कथाको व्याख्या र विश्लेषण गरी निष्कर्षमा पुग्ने प्रयास गरिएको छ ।

४. कथातत्त्वको सैद्धान्तिक परिचय

कथा साहित्यको एउटा प्रमुख विधा हो । पाठक वा भावकलाई आनन्द प्रदान गर्ने कथा सिर्जना हुनका लागि विविध उपकरणहरूको आवश्यकता पर्दछ । कलाकृतिजस्तै कथा रचना गर्न त्यसका आवश्यक तत्त्वहरूको सङ्गतिपूर्ण संरचना हुनुपर्दछ । कथा रचनाका लागि साहित्यका अन्य विधामा चाहिने उपकरणहरूजस्तै अनेक संरचक सामग्रीको आवश्यकता पर्दछ । कथा सिर्जना गर्न आवश्यक पर्ने उपकरणहरूलाई नै कथातत्त्व भनिन्छ । कथाका संरचनात्मक तत्त्वहरूका बारेमा विभिन्न समीक्षकहरूले विविध तत्त्वको चर्चा गरेको पाइन्छ । कथाका तत्त्वहरू यति नै हुन् भनेर किटान साथ भन्न पनि असजिलो छ । यद्यपि धेरैजसो विद्वान् समीक्षकहरूले प्रस्तुत गरेका कथाका तत्त्वहरूलाई उल्लेख गर्नुपर्दा कथावस्तु वा कथानक, चरित्र वा पात्र, रूचिक्षेत्र वा पर्यावरण, भाषाशैली, उद्देश्य वा सारवस्तुजस्ता

संरचक तत्त्वलाई चिनाउन सकिन्छ । उपर्युक्त कथातत्त्वहरूका आधारमा मान्यो च्याङ्बा मान्यो कथाको विश्लेषण यस लेखमा गरिएको छ ।

५. मान्यो च्याङ्बा मान्यो कथाको कथानक र कथानक ढाँचा

मान्यो च्याङ्बा मान्यो कथामा कथा र नाटकको अन्तः मिश्रण गरिएको छ । यसमा पारिवारिक, आर्थिक समस्यादेखि विश्वस्तरसम्मको गम्भीर र यथार्थ पक्षलाई देखाउने काम भएको छ । एउटा नाम मात्रको घरमा बस्ने गाउँको बाबु र लाहुरे छोराको रातभरि भनाभन भएको एवं अति भनाभन हुनाको कारण खेतमा लहलह नुहेको धान काटेर ल्याउने भन्ने विषय रहेको प्रसङ्ग कथाले प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । रातको समयमा भयङ्कर असिना-पानी परेर धानबाली सखाप पारेपछि निम्नवित्तीय परिवारलाई खान-लाउनको ठुलो समस्या उब्जेको सङ्केत कथामा पाइन्छ । यतिमात्र नभएर बाबु-छोरा अनि स्वास्नीको कुराकानीबाट गाउँमा यौनशोषण हुने, ठुला-बडाको यौनक्रिया ढाकछोप गरिने तर निमुखाहरूलाई यौनशोषणले बाँच्नै कठिन भएको जस्ता समस्याबाट लाहुरेकी स्वास्नी ग्रसित बनेको सङ्केत कथामा भेटिन्छ । यस्तै समस्याबाट लाहुरेकी स्वास्नी ग्रसित बनेको, घरमा बाबुलाई पाल्न कठिन भएको र घरबाट निकाल्न थालेको अवस्थामा घरमाथि पैयूँको रुखमा बसेको काग आतङ्कित भएर उडेपछि यस कथाको कथानक अन्त्य हुन्छ । कथाले समयको ज्यादै छोटो आयाम समेटेको छ । रातभरि बाबु र छोराको विवाद **भइसकेको सूचना** कथाले दिएको छ र एकाबिहानैको समयबाट कथा थालिन्छ र बिहानै कथा सकिन्छ । यसरी यो कथा रैखिक ढाँचामा अघि बढेको छ (गौतम, २०५४, पृ. १९५) । बाबु छोराको भनाभनबाट निम्न आर्थिक अवस्था, यौनदुराचार, यौनशोषण, मूल्यहीनता अनि निम्नस्तर र सामाजिक अपहेलनाबाट अपहेलित मानिसको गतिविधिलाई कथा र नाटकको अन्तःमिश्रणबाट क्रमशः प्रस्तुत गरिएको हुँदा यस कथाको कथानक ढाँचा सरल एवं रैखिक रहेको देखिन्छ । हाम्रो नेपाली समाजमा घटेका एवं घट्न सक्ने घटनालाई स्मरण गराएर कथाकार ब्राजाकीले पाठकलाई सचेत बन्न प्रेरित गर्दै रैखिक ढाँचामा यस कथालाई प्रस्तुत गरेका छन् ।

६. चरित्रचित्रण

प्रस्तुत कथामा मानव र मानवेतर दुई थरि पात्रको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । तृतीयपुरुष दृष्टिविन्दु पात्रको प्रयोग गरी तीन पुस्ताका बिचको द्वन्द्वलाई कथामा अत्यन्त प्रभावकारी ढङ्गले चित्रण गरिएको देखिन्छ । गरिब, निमुखा **मानिसहरूको कष्टपूर्ण** जीवनयात्रालाई यस कथाले विषय बनाएको हुँदा मानव र मानवेतर दुबै पात्रलाई सामञ्जस्य गराउँदै कथामा प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । पैयूँ, सिस्नो, खिर्री, काग जस्ता मानवेतर अनि बाबु, छोरो, लाहुरेकी स्वास्नी, सानो काखे छोरो, साइँली मुखिनी आदि मानवीय पात्रहरू यस कथामा भेटिन्छन् । कथामा पैयूँ, खिर्री र सिस्नोको रुवाइबाट मानवीय त्रासदीको पुष्टि भएको छ । ईश्वरका ठाउँमा अनिष्टसूचक कागलाई राखेर धर्म र ईश्वरजस्ता परम्परित मान्यताको खिल्ली उडाउने काम कथामा गरिएको पाइन्छ । बुढो बाबु जाति प्रथा, मूल्य र मान्यतालाई स्विकार्ने पुरानो पुस्ताको प्रतिनिधि पात्र र छोरो त्यस मान्यताका विरुद्ध देखिएको **वर्तमान युगको** प्रतिनिधि पात्रका बिच कथामा संघर्ष भएको देखाइएको छ । नातिले हजुरबाबुलाई घरमा बोलाए पनि ऊ अन्योलग्रस्त भविष्यको प्रतिनिधि पात्रका रूपमा चित्रित बनेको पाइन्छ । मानवीय पात्रको

क्रियाकलाप र भनाभनलाई प्रकृतिका मानवेतर पात्रले पुष्टि गरेको देखाएर मानव-प्रकृतिका बिचको सामञ्जस्य कथामा भेटिन्छ । यिनै तीन पुस्ताका क्रियाकलाप, द्वन्द्व र कार्यव्यापारबाट कथाकारले निम्नवर्गीय समाजको दारिद्र्य, सामाजिक आडम्बर, यौनदुराचार तथा तेस्रो विश्वमा फैलिएका आतङ्क, हात हतियारको होडबाजी र मानवीय संवेदनामा हास आएको युगीन समस्याप्रति तीव्र व्यङ्ग्य गरेको पाइन्छ ।

७. दृष्टिबिन्दु

यो कथा तृतीयपुरुष दृष्टिबिन्दुमा संरचित छ । यसमा कथात्मक प्रभावको मूल्याङ्कन, टिप्पणी, विश्लेषण नगरी कार्यव्यापारको उपस्थापन मात्र गरिएकोले यस कथामा समाख्याताको हस्तक्षेप छैन (गौतम, २०५४:१९४) । त्यसैले यस कथामा अहस्तक्षेपी सर्वज्ञ दृष्टिबिन्दु छ । संवादका माध्यमबाट पात्रहरूको कार्यव्यापार र जीवनदृष्टिको प्रस्तुति भएकाले यसमा वर्णनात्मक विधिभन्दा प्रदर्शनात्मक विधि बढी प्रभावकारी छ ।

८. रुचिक्षेत्र

रुचिक्षेत्र भनेको देश,काल र वातावरण हो, जसलाई परिवेश पनि भन्ने गरिन्छ । प्रस्तुत कथामा नेपाली पहाडी ग्रामीण समाजलाई रुचिक्षेत्र बनाएको पाइन्छ । ग्रामीण समाजमा आर्थिक विपन्नताका कारण दयनीय जीवन बिताउन बाध्य मानिसहरूको क्रियाकलाप कथामा भेटिन्छ । मुख्य पात्रको नाम मात्रको घर र त्यस घर नजिकको धान खेत अनि त्यही धानखेतलाई रातभरिको असिना-पानीले सखाप पारेको दृश्यलाई अङ्कन गरी निम्नवर्गीय जीवनको पीडालाई कथामा प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । सामाजिक दुराचारले भित्रभित्रै खोक्रिंदै गएको सामाजिक प्रतिष्ठा र विश्वशान्तिका नाममा अणुबमको आतङ्कजस्ता अमानवीय प्रवृत्तिलाई प्रस्तुत कथामा चित्रण गरेको पाइन्छ (पौड्याल, २०५९: १७९) । परिवेशगत ढङ्गले तीन पुस्ता तीन विश्वका बिचको कार्यगत एवं वैचारिक द्वन्द्वलाई झण्डै बाह्र (१२) घण्टाको समयावधिभित्र कथात्मक र नाटकीय रूपमा समेटिएको भेटिन्छ । यसरी

प्रस्तुत कथामा चित्रित रुचिक्षेत्र समीचीन ढङ्गले विकसित भएको देखिन्छ ।

९. भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा कथा र नाटकको अन्तःमिश्रित शैलीको प्रयोग गरिएको छ । नाटकीय दृश्य मिसाइएको आधुनिक प्रयोगवादी कथाका रूपमा प्रस्तुत कथालाई लिन सकिन्छ । यसमा कथा र नाटकको प्रस्तुतीकरणका लागि सघन र सबल भाषाको प्रयोग गरिएको देखिन्छ । प्रकृतिबाट टिपिएका बिम्ब र प्रतीकले कथालाई कलात्मक एवं विचारलाई गहन तुल्याएको पाइन्छ । कथाभित्र नाटकीय प्रस्तुतीकरण एवं गेयात्मकता प्रयोग गर्नु कथाकार ब्राजाकीको विशिष्ट पक्ष नै मान्न सकिन्छ । नाटकीय ढाँचा समेत मिसाएर लेखिएको हुनाले भाषाशैलीका दृष्टिबाट प्रस्तुत कथा निकै रोचक, प्रभावकारी र अर्थपूर्ण बनेको पाइन्छ । लाहुरे, लडाइँ र अणुबमको प्रसङ्ग दिएर नेपाली युवकहरू

जीविकाको लागि फौजमा भर्ना हुन विदेश पस्ने अनि सेनामा नियुक्ति नपाए पनि उता नै कुल्ली, होटेलको कामदार र दरबान (पाले) भएर बस्ने गरेको कुरालाई समेत कथामा सङ्केत गरिएको देखिन्छ । कथामा आएका टोपी र लँगौटी इज्जतका प्रतीक बनेका छन् भने काग, पैरुँ र खिराको बोटले पनि निम्नवर्गीय जीवनको दयनीय स्थितिलाई नै व्यक्त गरेको पाइन्छ (शर्मा, २०५८, पृ. ५८) । खासगरी नाटकीय शैलीमा कथा संरचना, गाउँले बोलचाल पछ्याउने स्वाभाविक संवाद र निम्नवर्गीय जीवन भोगाइको यथार्थ र स्पष्ट अभिव्यक्ति यस कथाका भाषाशैलीगत वैशिष्ट्य भएका छन् । यसप्रकार आधुनिक नेपाली कथा परम्परामा प्रस्तुत कथा नौलो प्रयोगका रूपमा देखा परेको छ ।

१०. शीर्षकको सार्थकता

आधुनिक नेपाली कथाका क्षेत्रमा एउटा छुट्टै मूल्य र मान्यतालाई सफल रूपमा देखाउन सक्षम कथाकार मनु ब्राजाकीका उल्लेखनीय कथाहरूमध्ये मान्यो च्याङ्बा मान्यो एउटा महत्त्वपूर्ण कथा हो । यस कथाको शीर्षक लोकगीतको तामाङ सेलोमा आधारित वाक्यात्मक शीर्षकको रूपमा रहेको देखिन्छ । लोकगीतको शीर्षक राखेर कथाकारले वर्तमान युग-जीवनको बेथिति र विकृतिमाथि व्यङ्ग्य गरेको पाइन्छ (देवकोटा, २०६६, पृ. ७७) । खासगरी युगीन सत्यलाई यथार्थ रूपमा प्रस्तुत गर्ने मूल रहेको यस कथाको शीर्षक सोझो अर्थात् अभिधात्मक रूपमा नभई व्यङ्ग्यात्मक (प्रतीकात्मक) रूपमा सार्थक बनेको देखिन्छ । प्रस्तुत कथामा शीर्षक र विषयवस्तुका बिच सोझो ढङ्गले नभई घुमाउरो रूपमा सामञ्जस्य रहेको पाइन्छ । लोकगीतमा आधारित टुक्कालाई शीर्षक बनाएर महाभारत पर्वत श्रृङ्खलामा उफ्री उफ्री शीर्षक लगायत अन्य वाक्यांशहरू गाएको सङ्केत गरेर संसारको बेथिति र विसङ्गतिप्रति कथाले व्यङ्ग्य कसेको देखिन्छ । यस्तै विभिन्न कोणबाट हेर्दा प्रस्तुत कथाको शीर्षक प्रतीकात्मक वा व्यङ्ग्यात्मक (घुमाउरो) रूपमा उपयुक्त र सार्थक बनेको पाइन्छ ।

११. सारवस्तु / उद्देश्य

प्रस्तुत मान्यो च्याङ्बा मान्यो कथा मनु ब्राजाकीको कथा र नाटकको अन्तःमिश्रण गरिएको महत्त्वपूर्ण कथा हो । यस कथामा कथाको विस्तार धेरै देखिन्छ तर गाउँले बाबु र लाहुरे छोराका माध्यमबाट पारिवारिक स्तरदेखि विश्वस्तरसम्मका केही गम्भीर यथार्थको उद्घाटन गर्ने प्रयास भएको पाइन्छ । छुवाछुतको प्रथालाई स्विकार्ने सार्की बूढो र त्यसको धज्जी उडाउने छोराका बिचको बेमेल यहाँ देखाएको पाइन्छ । त्यसबाट कथाकारले बाहिरबाहिर छुत-अछुत देखिने तर भित्रभित्र यौन

प्यास मेट्न छुत-अछुतको पर्वाह नगर्ने हाम्रो आडम्बरी समाजको धज्जी उडाएको देखिन्छ । निम्नवर्गीय आर्थिक दरिद्रताका कारण युवाहरूले विदेश पस्नुपर्ने बाध्यता, सामाजिक छुवाछुत तथा सामाजिक आडम्बर र अनैतिक क्रियाकलाप र यौनदुराचारलाई उद्घाटन गर्ने मूल उद्देश्य प्रस्तुत कथाले राखेको पाइन्छ । त्यस्तै परम्परागत संस्कार अर्थात् पुरानो पुस्ता र नयाँ पुस्ताका बिचको द्वन्द्व तथा विश्वमा बढ्दै गएको सन्त्रासपूर्ण परिस्थितिलाई नाटकीय रूपमा देखाउनु पनि यसको प्रमुख सारवस्तु रहेको देखिन्छ ।

प्रस्तुत कथा विशिष्ट वातावरण योजनाबाट प्रारम्भ भएको छ । कथामा वर्णन गरिएको रातिको समयले अन्धकार, अन्योल, निराशा र सन्त्राशलाई, भनाभनले कथाका विषयसन्दर्भको द्वन्द्व र विपरीत स्थितिलाई, घर भन्न नहुने घरले विपन्नतालाई, थाप्लोमाथिको पैयूँले नियतिको विडम्बनालाई र खिर्को, लालुपातेले उद्देश्यहीनतालाई बुझाएको हुँदा कथामा विसङ्गति र अन्योलको रङ्गसङ्गतिको सृजना भएको छ । यस कथामा अन्तर्नाटकीयता पाइन्छ । कथाकारले समाख्याताका माध्यमबाट निश्चित पृष्ठभूमिको निर्माण गरिसकेपछि नाटकीय संरचनाका रूपमा कथाको विस्तार गरेका छन् (गौतम, २०५४, पृ. ९५) । कथात्मक विचारको दृष्टिमा मात्र नभएर कथाशिल्पका दृष्टिमा पनि नवीन प्रयोगलाई यस कथाले पुष्टि गरेको छ । कथामा व्यङ्ग्यको तीव्रता पाइन्छ । कथामा विभिन्न प्रतीकहरूको पनि प्रयोग गरिएको छ । धानका बाला लहलह झुल्नु, असिना पर्नु, वनस्पति रुनु प्रतीकात्मक अभिव्यक्ति हुन् । यस कथाले व्यङ्ग्यार्थमा तीन विश्वमा विभक्त आजको विश्वपरिस्थितिमाथि प्रकाश **पारेको छ** । कथाका पात्रहरूले तेस्रो विश्वलाई सङ्केत गर्दै विभिन्न ठाउँमा आफ्ना अभिव्यक्तिहरू प्रस्तुत गरेका छन् । कृत्रिमतालाई सिगार्ने, यथार्थलाई लतार्ने, विश्वशान्तिको शंखघोष गर्ने र विश्वविध्वंशक भयावह अणुबम बनाउने आजका शक्तिसम्पन्न राष्ट्रहरूको मानवताको नारामाथि यस कथाले तीव्र व्यङ्ग्य गरेको छ । धर्म, आदर्श, नैतिकता र सामाजिक मूल्य नै लुप्त भइसकेको अमानवीय अर्थात् दानवीय प्रवृत्तिको विकास भएको हुँदा कथाकारले प्रकृति (पैयूँ, खिर्को, सिस्नो) आदिलाई पनि रोएको देखेका छन् । अभिधार्थमा यो कथा नेपालको विपन्न गाउँको दुर्दशाको अन्तर्कथा हो भने व्यङ्ग्यार्थमा आजको अस्त्रशस्त्रको होडबाजी, शीत युद्ध र विज्ञान तथा प्रविधिले मानवतामाथि पुर्‍याउँदै लगेको खतराको अन्तर्कथा हो (गौतम, २०५४, पृ. १९५) । प्रकृतिले समेत गरिबमाथि नै बज्रपात गर्ने यथार्थको उद्घाटनका साथै इज्जतको नक्कली पर्दाभित्र गरिने अनैतिक क्रियाकलाप, यौनदुराचार र त्यसको परिणाम समेत देखाएर पाठकलाई सचेत र सतर्क रहने सन्देश दिन प्रस्तुत कथा सफल रहेको पाइन्छ । आफ्नै गाउँघरमा मुखिनीसँग यौनदुराचार गर्ने, विदेशमा आफ्नै हातले बनाएको चिया शङ्कराचार्य जस्ता धर्मगुरुलाई खुवाउने जस्ता काम गरेर ठिटो (लाहुरे छोरो) ले छुवाछुत प्रथाको धज्जी उडाएको कुरा कथामा देखाइएको पाइन्छ । यस क्रममा अविकसित मुलुकका बासिन्दाको हृदयभित्र संस्कारगत रूपमा रहेको रूढिलाई समेत कथाकार मनु ब्राजाकीले व्यक्त गरेको देखिन्छ । विश्वशान्तिका नाममा शक्तिराष्ट्रहरूले मानिसकै लागि हानि गर्ने खतरनाक अणुबम बनाएको कटु यथार्थको उद्घाटन पनि प्रस्तुत कथाले गरेको छ ।

१३ निष्कर्ष

कथाकार मनु ब्राजाकीको माऱ्यो च्याङ्बा माऱ्यो कथा नाटकीय दृश्य मिसाइएको आधुनिक कथा हो । यस कथामा तीन पुस्ता र तीन विश्व बिचको दूरीलाई प्रतीकात्मक रूपमा कथाकारले प्रस्तुत गरेका छन् । लामो कथानक नभए पनि अत्यन्त कलात्मक र नाटकीय ढङ्गमा गम्भीर भाव प्रस्तुत गरिएको यस कथामा मानवीय एवं मानवेतर चरित्रको प्रभावकारी प्रयोग गरिएको छ । गाउँले नेपाली समाजको यथार्थ चित्रण खिचिएको यसमा नेपाली समाजको गरिबी, शोषण, यौनदुराचारको सङ्केत गर्दै सुधारतर्फ उन्मुख हुनुपर्ने प्रेरणा गरिएको छ । बुढो, ठिटो र छोरो गरी तीन पुस्ताका माध्यमबाट हाम्रै समाजमा देखापरेको सङ्क्रमणकालीन मान्यतालाई कथाकारले स्पष्ट्याउन चाहेका छन् । सामाजिक परिवेशका पात्रलाई कथामा ल्याएर पाठकको संवेदनशील पक्षलाई प्रभावित पार्ने नवयुग लेखनको प्रवृत्तिलाई प्रस्तुत कथाले आत्मसात गरेको छ । आन्तरिक तत्त्वले नै मानिसको बाह्य सामाजिक पक्षलाई नियन्त्रित गरेको हुन्छ भन्ने सन्देश दिने काम यस कथाले

गरेको छ । सरल, सहज भाषाशैली, व्यङ्ग्यात्मक रूपमा सार्थक हुने शीर्षक चयन अनि गरिब निमुखा नेपालीहरूको कष्टपूर्ण जीवनयात्रालाई मुख्य विषय बनाएर यस कथाले विभिन्न रूढि र अन्य क्रियाकलापबाट समाज सुधारतर्फ अधि बढ्नुपर्छ भन्ने सन्देश दिएको छ । सघन नाट्यशैली अर्थात् नाटकीय शैलीमा कथा संरचना, संक्षिप्त संवाद, गाउँले बोलचालको भाषा पछ्याउने संवाद र निम्नवर्गीय जीवन भोगाइको स्पष्ट अभिव्यक्ति प्रस्तुत कथाका वैशिष्ट्य बनेका छन् ।

सन्दर्भसामग्री

गौतम, देवीप्रसाद (२०५४), नेपाली कथा, भोटाहिटी, काठमाडौँ : नवीन प्रकाशन ।

देवकोटा, काशीराम (२०६६), ऐच्छिक नेपाली (प्र.सं.), प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौँ : लुम्बिनी प्रकाशन ।

पौड्याल, कृष्णविलास (२०५९), नेपाली आख्यान र नाटक, भोटाहिटी, काठमाडौँ : नवीन प्रकाशन ।

शर्मा, गोपीकृष्ण (२०५८), ऐच्छिक नेपाली (मूल नेपाली), भोटाहिटी काठमाडौँ

एम्.के.पब्लिसर्स एण्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।

सुवेदी, राजेन्द्र (२०५१), स्नातकोत्तर नेपाली कथा (प्र. सं.), पुल्चोक, ललितपुर

साझा प्रकाशन ।